

מעורבות סוריה בלבנון כשיקול במדיניות ישראל במלחמת שלום הגליל

מחבר: שמעון גולן

מקור: "יסודות", גיליון 4 | 20 שנים ל"חומת מגן" ו-40 לשל"ג

הוצאה: המחלקה להיסטוריה בצה"ל

עורכים: יוגב אלבז, יניב פרידמן

שנת הוצאה: 2022

תקציר

מאמר זה הוא המשך למאמרו של המחבר, 'ההתבססות הסורית בלבנון עד מלחמת שלום הגליל ומדיניות ישראל כלפיה'. המחבר בוחן את הדילמות שעמדו לפני מקבלי ההחלטות הישראלים בנוגע לכוחות הסוריים בלבנון במלחמת שלום הגליל ב־1982.

לצד דיוני ממשלה והתלבטויות בקרב הדרג הבכיר בצה"ל הוא מתאר גם את ההיערכות הסורית לצעדים הישראליים. חלקו האחרון של המאמר דן בדרך להפסקת האש, ומסכם את המדיניות האסטרטגית הישראלית לשהיית הכוחות הסוריים בלבנון.

מעורבות סוריה בלבנון כשיקול במדיניות ישראל במלחמת שלום הגליל

שמעון גולן

הרקע

במאמר 'ההתבססות הסורית בלבנון עד מלחמת שלום הגליל ומדיניות ישראל כלפיה'¹ נדונה מדיניות ישראל בהקשר זה בתקופה שעד פרוץ מלחמת שלום הגליל, ומאמר זה הוא המשכו. משניהם אפשר ללמוד על המתחים ועל הדילמות שלפניהם עמדה ההנהגה המדינית-ביטחונית של ישראל עקב מעורבותה של סוריה בלבנון: מהראשון - בתקופת התבססותה בלבנון עד מלחמת שלום הגליל ומזה - במלחמה עצמה. שני המאמרים מתבססים על ספרי 'של"ג בלבנון', שאותו כתבתי בהיותי ראש התחום לחקר הרמה האסטרטגית במחלקה להיסטוריה בצה"ל, והוא יצא לאור בשנת 2017.² שר הביטחון אריאל שרון קבע שהסגת הכוחות הסוריים מדרום בקעת הלבנון ומהאזור שבין ביירות לזחלה היא אחת מארבע המטרות שעל צה"ל יהיה להשיג כאשר יצא למבצע צבאי בלבנון. הסגתם מדרום בקעת הלבנון

1 ראו בגיליון זה.

2 שמעון גולן, 'של"ג בלבנון - קבלת ההחלטות בפיקוד העליון במלחמת "שלום הגליל"', מודן, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, צה"ל - המחלקה להיסטוריה, 2017 (להלן: גולן, 'של"ג בלבנון').

נועדה למנוע הפגזה לעבר יישובים בישראל מדרום לבנון, שכן באזור זה היו כוחות מחבלים בטווח שממנו יכלו להפגיז מטרות בישראל; הסגתם מהאזור שבין ביירות לזחלה נועדה לאפשר להקים ממשלה בלבנון שתחיה בשלום עם ישראל ובמידה מסוימת תחסל את הזרוע המדינית של המחבלים השוכנת בביירות.

בהציגם את תוכנית הפעולה לממשלה במוצאי שבת 5 ביוני 1982 הדגישו שר הביטחון שרון והרמטכ"ל רפאל איתן כי המטרה היא להשתלט על המרחב שבטווח ירי קטיושות למדינת ישראל - 40 ק"מ. הם ציינו כי אין כוונה להתנגש בכוחות הסוריים בלבנון וכי יעשה כל מאמץ להימנע מכך, אך אפשר היה להבין כי אפשר בהחלט שהמבצע יתרחב מעבר לכך ואף יכלול התנגשות בהם. בסיכום הצגת תוכניותיו של צה"ל לפניו בבוקר יום המחרת הדגיש שר הביטחון כי הוא אינו מאמין שהמבצע יסתיים בטווח 40 הק"מ וציין שאינו מאמין שהסורים יסכימו להסיג את כוחותיהם מטווח זה בלא קרב.

בניגוד לגישה בקרב הציבור ובקרב חלק משרי הממשלה, לא חששו מפקדי צה"ל, שר הביטחון וראש הממשלה מהתנגשות זו. באשר לעיתויה סברו גם שר הביטחון וגם הרמטכ"ל שמוטב שהדבר יהיה מאוחר ככל האפשר, אך היו הבדלים ביניהם: הרמטכ"ל ראה את המטרה העיקרית כחיסול המחבלים הפלסטיניים. לגישתו, יש לאחר ככל האפשר את ההתנגשות עם הכוחות הסוריים מחשש שהתנגשות מוקדמת תגרור הפסקת אש שלא תאפשר להשלים את המשימה של חיסול המחבלים. בשל כך, לשיטתו, מוטב להימנע כליל מהתנגשות זו. שר הביטחון, שסבר שאין מנוס מכך, העדיף אך לאחרה.

איגוף הכוח הסורי בבקעת הלבנון

ב־6 ביוני 1982 בשעה 11:00 פתח צה"ל במבצע 'שלום הגליל'. כארבע שעות לאחר מכן קיבל שר הביטחון, שהיה במפקדה הקדמית של פיקוד הצפון בהר כנען, אשר ממנה נוהלה המערכה, חומר מודיעיני שלפיו קיבל גודל סורי פקודה לירות ברגע שטנקי צה"ל יגיעו לטווח האש שלו. שרון סבר כי כדי למנוע ירי זה צריך להעמיק חדור לתוך השטח שבו אין כוחות אויב, ולהגיע אל הכוחות הסוריים מעורפם. הוא חזר על עמדתו הבסיסית: אין להיתקל בכוחות הסוריים במישרין, אלא ליצור איום עליהם על ידי תנועות ועל ידי איגוף מהיר לאורך ציר החוף ובציר גב ההר באזור ג'זין כלפי

צפון. הרמטכ"ל שלל אף הוא היתקלות חזיתית, ראש בראש, בסורים. שר הביטחון ציין כי סיכם עם ראש הממשלה על מהלך האיגוף כדי להימנע מהתנגשות ישירה בהם; פעולה זו כשלעצמה הייתה צפויה. את האיגוף עמד שר הביטחון להציג לשרים "בצורה זהירה יותר", בלשונו, בשיבת הממשלה באותו ערב בירושלים. אלוף פיקוד הצפון, אלוף אמיר דרורי, ציין כי הכוחות יתקדמו למעשה בשולי ציר גב ההר, בציר התנועה לבסרי, כדי להתחבר לכביש 'האוטוסטרדה'; כלומר לכביש בית א-דין-עין זחלתא ולכביש ביירות-דמשק.³

ראש הממשלה מנחם בגין הגיע גם הוא למפקדה, ובשעה 18:40 בחמ"ל נערך דיון בהשתתפותו ובהשתתפות שר הביטחון, הרמטכ"ל ואלוף פיקוד הצפון. דרורי ציין כי מאש ארטילריה סורית בגזרה המזרחית נהרג לוחם צה"ל, ושלושה נפצעו. שרון ראה בכך הוכחה שהסורים היו הראשונים שפתחו באש. הוא הסיק מכך שאם אכן רוצים להימנע מהתקפה ישירה על הכוחות הסוריים, על כוחות צה"ל לחדור לעומק ולאיים על אגפם. הדבר נראה לו עדיף על פני תקיפתם מדרום. הוא חזר וציין שהציג מהלך זה לראש הממשלה קודם לדיון, והדבר התקבל על דעתו, אולם את פעולת השכנוע של השרים לאישור המהלך יצטרך לעשות הוא (שר הביטחון) עצמו, שכן ראש הממשלה בחר להישאר בצפון. בגין אמר כי ימליץ על מהלך זה, אך הממשלה היא שצריכה לקבלו ולאשרו.⁴

שר הביטחון טס לירושלים לישיבת הממשלה שהחלה בשעה 20:00, ובין היתר, הציג לפניו את 'סיכום הדיון המצומצם', שנערך בנוכחותו ובנוכחות ראש הממשלה, הרמטכ"ל וראש אמ"ן, בעניין אפשרויות הטיפול בבעיית הסורים. לדבריו, באותו דיון הועלו שתי אפשרויות: הראשונה - להכיר בעובדה שהסורים מעורבים במלחמה ולתקוף אותם במישרין; השנייה - להתקדם עוד צפונה, ממערב למקומות היערכותם, ולנסות ללחוץ עליהם או להתקרב אליהם מעורפם. ייתכן כי בשל הסיכון שיישארו מוקפים בדרום הבקאע הם יחליטו להסיג את כוחותיהם משם. הוא הדגיש כי המלצת

3 לשכת הרמטכ"ל - מזכירות הפיקוד העליון (מפ"ע), **הערכת מצב "של"ג מתגלגל", שנערך בפיקוד הצפון בתאריך 6 ביוני 1982** (לא צוינה השעה המדויקת של הדיון, להערכתי, בשעות 16:20-15:30, ש"ג).

4 אג"ם-ה"ד היסטוריה, **נוהל קרב עם ראש הממשלה, השר והרמטכ"ל** (הוקלט בחמ"ל אלוף פיקוד הצפון ב-6 ביוני 1982 בשעה 18:40-19:35); רישום נלווה ב: מחלקת היסטוריה - צוות סיקור פיקוד הצפון, **מחברת אירועים** (להלן: **היסטוריה צפון**).

מפקדי הצבא, שהוא שותף לה, הייתה לנקוט את הדרך השנייה, וציין כי ראש הממשלה סמך את ידיו על המלצה זו וביקש להעבירה לממשלה. שרון השיב בחיוב לשאלה אם פעולת האיגוף, הנובעת מהרצון להימנע מלהתנגש עם הסורים, משנה את התכנון המקורי שהוצג לממשלה בלילה הקודם וכרוכה בהתקדמות אל מעבר לקו 40 הק"מ. העדפת מהלך האיגוף על פני התקפת מצח לא נבעה מדאגה לסורים, אמר שר הביטחון; מגיעה להם מכה קשה, הוסיף, והאיגוף נובע מהרצון שלא להסתבך במלחמה עימם. המגמה הבסיסית היא להשאיר את המערכה לתחומי לבנון.

בדיון שהתפתח לאחר הסקירות חזר שר הביטחון לעניין המחבלים השוהים בשטח שבשליטת הסורים בדרום הבקאע. הוא ציין כי לנוכח התקדמות כוחות צה"ל בגזרה המערבית אין המחבלים יכולים לפגוע עוד ביישובי הגליל המערבי, אך הם עדיין יכולים לפגוע ביישובים בגליל המזרחי ובאצבע הגליל. הם אף עשו זאת ממאחזם בשטח שבשליטת הסורים. שרון הבהיר כי אין כל כוונה להשאירם בשטח זה, שכן ממשלת ישראל לא תוכל להצדיק את מעשיה, לא כלפי פנים ולא כלפי חוץ, אם בתום המבצע ימשיכו ליפול פגזים ביישובי הצפון. הובא בחשבון הסיכון שבמשך 24 שעות ימשיכו היישובים בגזרה המזרחית להיות נתונים תחת ירי, אך אין כוונה להותיר מצב זה על כנו. השטח ינוקה; השאלה היחידה היא כיצד. השיטה שהוא קיווה כי הממשלה תתמוך בה כרוכה בעקיפת הכוחות הסוריים, תוך הימנעות מהתקפה חזיתית עליהם. אם בכל זאת תהיה היתקלות בסורים, מוטב שהדבר יהיה בשלביה הסופיים של המלחמה, לקראת הפסקת האש. עוד ציין שר כי נעשו כמה פעולות שתכליתן להודיע לסורים כי בכוונת ישראל להימנע מלהתנגש בכוחותיהם, אלא אם כן הם ייזמו התנגשות: הממשלה פרסמה הודעה בנדון, היו שידורים ברדיו ובטלוויזיה, וכן נעשתה פנייה עקיפה אליהם באמצעות האמריקנים. לא היה לו כל ספק שהעניין מחוור להם היטב.

בישיבת הממשלה לא התקבלו כל החלטות.⁵ לאחר סיומה חזר שר הביטחון למפקדת פיקוד הצפון, ובשעה 23:00 החל דיון בראשותו. בפתח דבריו דיווח על ישיבת הממשלה. בין היתר, סיפר כי הציג לה את הבעיה הסורית ואת המסקנה שהסיקו בהערכת מצב עם אנשי הצבא, ולפיה "עדיף לנסות ולאגוף אותם איגוף עמוק מאשר לתקוף אותם". לדבריו,

5 ישיבת ממשלה, 6 ביוני 1982.

קיבלה הממשלה את הרעיון ואישרה אותו. שרון חזר על הנחייתו מדיון אחר הצהריים בפקוד בעניין תכנון 'תנועה עמוקה' על שני צירים: אחד לאורך החוף עד לפנייה מזרחה בצומת דאמור, ואחד על הרכס שממערב למערכים הסוריים. להנחיה זו, אמר, יש אישור.⁶ בסיכום הכתוב של הדיון כתב שליש שר הביטחון: "בתחילת הדיון מסר שר הביטחון למפקדים על החלטת הממשלה משיבתה ב־6 ביוני, האומרת שצריך להימצא החל ממחר בעורפם של הסורים".⁷

דברי שר הביטחון, שלפיהם הממשלה אישרה את הרעיון, לא היו מדויקים; כאמור, לא התקבלו בישיבת הממשלה כל החלטות. עם זאת השרים גם לא החליטו לשלול את המהלך, וייתכן שאפשר לראות בכך אישור עקיף.

אי-פסילתו של המהלך התאימה לגישתו הבסיסית של שרון. בפורומים שונים - מדיניים וצבאיים - אמר כי יש לעשות כל מאמץ להימנע מלהתנגש בכוחות הסוריים, אך מדבריו לפני מפקדי צה"ל עולה שהוא סבר כי המאמצים הללו לא יועילו: האינטרס העיקרי של ישראל באשר לבקעת הלבנון היה שהמחבלים השוהים בשטח זה שבחסות הכוחות הסוריים יוסגו אל מעבר לטווח 40 הק"מ - טווח הפגיעה בישראל. הוא סבר שהסורים לא יסכימו לכך, ולכן לא יהיה מנוס מלהתנגש עימם. בשלב זה התאים מהלך האיגוף, שיציב איום על הכוחות הסוריים בבקעת הלבנון מעורפם, כחלק מהמאמצים, אליבא דשרון, להשפיע עליהם להסכים להסיג את המחבלים. אם לא יאותו לכך חרף האיום - והוא העריך כאמור שלא יאותו - יהיה אפשר להציג קבל עם ועולם שלא היה מנוס מהתנגשות. זאת ועוד, שרון היה מודע לרתיעתם של השרים מהתנגשות זו, לכן הציג לפנייהם מצב שלפיו החלופות הן התנגשות מצח או איגוף. בברירה זו ברור שיעדיפו את האיגוף. אחד השרים שם לב לכך שמהלך האיגוף מעמיק את פעולת צה"ל אל מעבר לתחום 40 הק"מ שעל אודותיו חזרו ודיברו שר הביטחון והרמטכ"ל שוב ושוב בישיבת הממשלה שאישרה את היציאה למבצע, ושרון אישר זאת. כלומר פחות מ־12 שעות מתחילת המבצע כבר נפרץ תחום זה. בהמשך אישרה הממשלה שוב ושוב עוד מהלכים שהלכו והרחיבו את היקפו של המבצע.

6 מפ"ע, "של"ג מתגלגל" - הצגת תכניות לשר הביטחון שנערך בפקוד הצפון בתאריך 6 ביוני 82 - שעה 22:00 (להלן: מפ"ע, "של"ג מתגלגל").

7 שליש שר הביטחון, הנחיות שר הביטחון ליום לחימה שני - מבצע "של"ג", 6.6.82, 01:00 (להלן: שליש שר הביטחון, הנחיות שר הביטחון ליום לחימה שני).

הכנת ארצות הברית, ממשלת ישראל ודעת הקהל בארץ להתנגשות בסורים

באותו דיון במפקדת פיקוד הצפון התייחס שר הביטחון לתוכנית הפעולה שהציג הרמטכ"ל ולהערות הנוכחים. היו כאלה שהציעו לתקוף את מערך טילי הקרקע-אוויר בבקעת הלבנון כבר באותו יום, 7 ביוני. השר ציין כי התנועה צפונה תיעשה בשני מאמצים - מאמץ בציר החוף שיפנה בדאמור מזרחה, ומאמץ של אוגדה 162 בגב ההר. הוא סבר שאסור לתקוף את הטילים ב־7 ביוני בשל תגובתן הצפויה של המעצמות לכך, שכן הן יפרשו תקיפה זו ככוונה של ישראל לעבור ל'מלחמה כוללת'. 7 ביוני אמור להיות "יום שקט", אמר שרון, יום המיועד לפגישה עם השליח האמריקני פיליפ חביב (כדי להעביר באמצעותו הצעה לסורים שיסיגו את המחבלים שבתחום שבחסותם בבקאע אל מעבר לטווח הפגיעה בישראל) ולדיון מדוקדק בממשלה. היום שלאחריו יהיה "יום גבולי, שבו [...] יהיה מוטל עלינו] לעשות מאמץ עליון ולעצור". המאמץ הזה "בהחלט יכול להיות דבר שיחייב לתקוף את כל מערך הטילים [...], זה יחייב את הריצה של שתי האוגדות [252 ו־90] מדרום לצפון [בבקעת הלבנון], את המשך הפעולה של [אוגדה] 162 כדי להגיע לדהר אל־בידר [...]. יום שלישי [8 ביוני] זה יום מאמץ מקסימלי - טילים וסורים, ומחר לא לנוע [...] אבל נשתדל מחר [7 ביוני] לגמור את הנושא הזה של החוף, כדי שיהיה לנו מרב הכוחות ליום שלישי".

בסיכום הדיון הורה שר הביטחון לפעול ביום הלחימה השני, 7 ביוני, בשני מאמצים התקפיים עיקריים. המאמץ האחד - "המשך טיהור החוף, חטיבה מול בירות בצומת ה'אוטוסטרדה' של דמור ותנועה פנימה מכיוון חוף הים לכיוון דהר אל־בידר. זה אוגדה 36 בתוספת מה שמתווסף אליה"; המאמץ השני - "אוגדה 162 מהבוקר מעפילה בצירים המרכזיים במגמה להגיע, שוב, אל הדרך שמובילה לדהר אל־בידר".

שרון הנחה לוודא שאוגדה 162 לא תסתבך בלחימה בסורים מוקדם מדי, כלומר כבר ב־7 ביוני, שכן לחימה זו תדרוש לטפל בטיילי הקרקע-אוויר כבר באותו יום, עניין המנוגד למגמה שקבע: ש־7 ביוני יהיה יום שקט וב־8 ביוני יתרחש עיקר המאמץ: "ליום שלישי [8 ביוני] בבוקר צריך להכין התקפה מסיבית על הטילים ובאותו יום יצטרכו לרכז מאמץ, זה יהיה היום אולי הכי ארוך והכי מואץ". באותו יום, 'יום שלישי הארוך', ייעשו שלושה מהלכים: חיסול מערך טילי הקרקע-אוויר; השמדת השריון הסורי בבקאע;

ומאמץ ליצירת קשר עם הנוצרים, "איזה שהוא קשר". שרון המליץ שלא לפעול בביירות, אבל רצה ליצור רצף עד אליה.⁸

מהחלטות אלו עולה בבירור שהוא לא ציפה כי מהלך האיגוף ישפיע על הסורים להסיג את המחבלים מטווח פגיעה בישראל, והיה ברור לו כי על צה"ל יהיה ללחום בהם. בדיון במפקדה כעבור כמה שעות, בבוקר 7 ביוני,

חיילי צה"ל סורים רכובים על משאית במגרת פינוי הכוחות הסוריים מביירות, נושאים את דיוקניהם של מנהיג אש"ף יאסר ערפאת ושל נשיא סוריה חאפז אל-אסד (באדיבות דובר צה"ל). היחס לכוחות הצבא הסוריים בלבנון היווה שיקול מכריע בתהליך קבלת ההחלטות הישראלי במהלך המלחמה.

הדגיש שר הביטחון שני עניינים: האחד - הצורך להאיץ את תנועתה של אוגדה 162 שנעה בציר המרכזי; והאחד - הצורך להכין את דעת הקהל בארץ, את הדרג המדיני ואת הממשל האמריקני להתנגשות בכוחות הסוריים שבבקעת הלבנון על ידי יצירה הדרגתית של תמונת מצב שתשכנעם שלא היה מנוס מכך. הוא הדגיש שיש להתבונן במצב מכמה היבטים: היבט אחד - הרצון להימנע מלהתכתש עימם, והניסיון ליצור אצלם תמונה שלפיה

8 מפ"ע, של"ג מתגלגל - הצגת תכניות לשר הביטחון שנערך בפיקוד צפון בתאריך 6 ביוני 82 - שעה 22:00; שליש שר הביטחון, הנחיות שר הביטחון ליום לחימה שני.

אין בכוונת כוחות צה"ל להתכתש עימם; היבט שני - יצירת אווירה שתפחית את האימה, גם בהנהגה המדינית וגם בציבור, מפני ההתכתשות. לשם כך יש ליצור תמונה המוכיחה כי אין מנוס מהתכתשות כזו, שהרי באמת אין מנוס מכך. "מוכרחים להוריד את האימה של הציבור מפני הסורים, כי זה הפך לאימה", אמר שרון, "וההודעה של דובר צה"ל [שבאותה עת שמע השר ברדין] הייתה טובה מאוד בנושא הזה, היא אמרה - 'אין לנו מגע עם הסורים אבל נקטנו בכל האמצעים נגד הסורים'". השר דיבר על "התודעה הכללית [...] גם של הדרג המדיני וגם של הציבור. התחושה היא אמנם 'לא ידוע' [...] מה יביא העתיד", אבל התחושה היא שבפעם מצליחים על-ידי משחק זהיר להימנע מהיתקלות עם הסורים". מניסיונו למד, אמר השר, שאסור להפתיע ציבור אנשים, שכן "תמונה מוכרחים ליצור באופן רצוף [...] הדרג המדיני יודע היום שאנחנו עושים כל מאמץ [...] לא מזה [משום] שאנחנו חוששים [מההתכתשות עם הכוחות הסוריים], אלא מזה [משום] שאנחנו לא רוצים להרחיב [את המערכה] [...] כדי לא לעסוק בסורים. אבל מוכרחים לבנות תמונה, כי אנחנו יודעים שמחר [יום שלישי, 8 ביוני] אנחנו כן נטפל בסורים כי אין מנוס".

השאלה ששאל השר הייתה זו:

האם ליצור את התמונה של המגע עם הסורים על-ידי ידיעות שהסורים הכניסו כוחות ללבנון, או כבר ליצור את ההיתקלות איתם? האם כדאי כבר עכשיו, בשעות האלה, להיכנס כבר להיתקלות עם הסורים או כדאי שלא נפתיע [...] כי [...] יגידו האמריקאים: 'מה פתאום מה אתם קופצים?' [...] השאלה [היא] איך ליצור את התמונה: על-ידי זה שזזנו כמה קילומטרים או על-ידי זה שנכנסו כוחות?

לדעתו, "להתכתש הבוקר עם הסורים [...] זו טעות. [...] ממילא יצטרכו את הסורים האלה להשמיד, אנחנו לא יכולים להשאיר אותם פה כי אחרת תיאורטית אפשר להגיד לכל אלה מקריית שמונה וצפונה [...] 'תמשיכו לחיות במקלטים כל הזמן'". השר הדגיש את הצורך בגיבוש תמונה בדעת הקהל בהדרגתיות במשך היום על ידי החדרת המידע "שהסורים לא קיבלו את הצעתנו הנדיבה שלא להשתתף במערכה הזאת והם הזרימו ומזרימים כוחות ללבנון". הוא רצה שתמונה זו תיקלט בתודעתם של הציבור ושל השליח האמריקני פיליפ חביב, שעזמו אמורים להיפגש בערב נציגים ישראלים, ובקרב השרים שעמדו להתכנס לשיבה באותו ערב.

שר הביטחון סיכם את הדיון בהורותו על ביצוע שלושה מאמצים ביום הלחימה השני, 7 ביוני: מאמץ אחד יכוון להמשיך במשימת חיסול המחבלים בציר החוף במלוא התנופה, באותן דרכים שסוכמו ביום הקודם; מאמץ שני – התקדמותם של אוגדה 162 ושל כוחות אחרים שיוכלו להתפנות מציר החוף "במאמץ להגיע לכביש בירות-דמשק כדי להוות את האיום על עורף הכוחות הסוריים בבקאע וכדי להשיג את המטרות האחרות [שדובר עליהן] או שנובעות, או שיכולות להיות מושגות מעצם ההגעה לציר בירות-דמשק". מאמץ שלישי – "מאמץ של יצירת דילמות [לסורים]"; למשל, צבירת כוחות במשך היום בגזרת חאצביא שבדרום בקעת הלבנון. הצטברות הכוחות שם תביא את הסורים למצב "שיהיה ברור להם שאין אפשרות שלא להחזיק כאן מאמץ גדול מאוד סורי ולהפנות אותו למקום אחר". הדילמות היכן להציב כוחות וכמה צריכות להעסיק את הסורים ולהטרידם "כל היום".⁹

מכאן ברור שחרף דבריו טרם המלחמה שייעשה כל מאמץ להימנע מלהתנגש בכוחות הסוריים, היה ברור לשר הביטחון שלא יהיה מנוס מכך. לנוכח הגישות בדעת הקהל, בדרג המדיני בישראל ובארצות הברית ראה צורך להכניס כדי שיבינו שאכן לא היה מנוס מהתנגשות זו.

הדיונים בממשלה בעניין הפגיעה בסורים

באותו יום בשעה 17:00 נפגש ראש הממשלה מנחם בגין עם השליח האמריקני פיליפ חביב בירושלים. בפגישה נכחו מצד ישראל, בין היתר, שר החוץ, שר הביטחון וראש אמ"ן. חביב ציין כי הנשיא רונלד רייגן ביקשו לברר עם בגין את מגמותיה של ישראל: לאן כוחות צה"ל נעים? מה הם יעדיה של ישראל? וכיצד בכוונתה להשיגם? שר הביטחון ניצל את הפגישה ליצירת תמונת מצב, שאמורה לשכנע את האמריקנים כי אין מנוס מהתנגשות בסורים. הוא ציין כי חלה התפתחות מסוכנת עימם: הם ניצלו את העובדה שצה"ל נמנע מלהיכנס לשטח שבשליטתם וקידמו למרחב ג'יזין כוחות חדשים. במקום שני גדודים שהיו שם קודם לכן, כעת יש בו חטיבה מופחתת. הם גם הניעו כוחות קומנדו דרומה לעבר כוחות צה"ל. כמו כן קידמו הסורים דיוויזיה מופחתת לזחלה, והם מקדמים חטיבה נוספת של טילי קרקע-

9 מפ"ע, של"ג מתגלגל – הערכת מצב עם שר הביטחון (נערך בפיקוד צפון בתאריך 7 יוני שעה 07:00; שלישי שר הביטחון, דיון בוקר – הנחיות שר הביטחון, 7.6.82, 15L09.

אוויר ללבנון. עובדות אלו משנות את המצב, אמר שרון. חשבנו שזה עלול לקרות, הסביר, אולם החלטנו להסתכן ולא לתקוף את הסורים. הוא הוסיף כי הופתע: הסורים עשו את הדבר האחרון שחשב שיעשו - תגברו את כוחותיהם כדי לשמור על השטח. על שאלת חביב אם במקרה שהכול יתנהל כשורה, והדבר לא יהיה כרוך בעימות נרחב עם הסורים, יכבוש צה"ל את השטח שעד קו 40 הק"מ בגזרה המזרחית, התחמקו הישראלים מלענות מפורשות. שרון השיב שאם הסורים ייסוגו, יוכל צה"ל לסיים את המלאכה עד צהרי יום המחרת; אם לא יסתדרו הדברים - תימשך המערכה עוד יומיים-שלושה. ראש הממשלה השיב כי הקבינט הוא שיחליט בעניין.¹⁰

בישיבת הממשלה, שהחלה ב־7 ביוני בשעה 19:30 ושנמשכה ארבע שעות, הוטרוו כמה שרים מהאופן שבו התפתח נושא ההתנגשות בסורים. בין השאר צוין כי בישיבה שבה הוחלט לצאת למבצע הובן שהכוונה היא להרחיק את המחבלים אל מעבר לתחום הפגיעה בישראל בלי להתכתש עם הכוחות הסוריים. עתה התחושה היא שישראל עלולה להיגרר, בהדרגה, להתנגשות עימם. כעת ברור, נאמר בישיבה, כי הסורים אינם מוותרים על מאחזם בטווח 40 ק"מ מהגבול בבקאע, ויש לאגוף אותם מצפון. בדרך זו מגיעים אל 'התוכנית הגדולה' (כלומר תוכנית 'אורנים'). אם אומנם זה המצב, נטען, הרי הייתה הממשלה צריכה לדעת מראש שכדי להבטיח את שלום הגליל הכרחי לבצע את 'התוכנית הגדולה'. עתה, לנוכח הטיעון שלא ייתכן להשאיר את יישובי אצבע הגליל בטווח פגיעה של האויב, תתקשה הממשלה להתנגד למהלך שיהיה כרוך בהתנגשות בסורים. עם זאת ייתכן שאפשר להשיג את מטרת ההרחקה של המחבלים אל מעבר לטווח זה על ידי הפעלת האמריקנים.

בתגובה על דברים אלה חזר שר הביטחון על עיקרי תפיסתו בסוגיה זו: שני מצבים היו אפשריים והם אפשריים עתה: האחד - מלחמה מאוחרת, כלומר מוגבלת בהיקפה מבחינת עוצמת הכוחות המתמודדים ומבחינת גודל השטח שבו תתחולל, בסורים בתחום לבנון, כלומר להשמיד את כוחות המחבלים ואת הכוחות הסוריים באזור שבו מצויים ארטילריה וטילים בטווח פגיעה בישראל; המצב השני - מלחמה כללית בסוריה; כלומר אפשרות שהלחימה תתרחב אל מעבר לתחומי לבנון ותכלול גם את

10 **משרד החוץ - מחלקת הקשר [באנגלית], מפגש בין ראש הממשלה בגין והשגריר פיליפ חביב במשרד ראש הממשלה, 7 יוני '82 שעה 17:00.**

חזית רמת הגולן. מלחמה מאותרת, הסביר, משמעה לחימה מול 350-400 טנקים; מלחמה כללית היא מול 3,000 טנקים. הוא שלל מלחמה כללית בסורים, שכן הסיכוי שישראל תשיג הישג כלשהו בה הוא אפסי. לדבריו, אם הכוונה היא להרחיק את המחבלים אל מעבר לתחום פגיעה בישראל, מלחמה מאותרת בכוחות הסוריים שבבקאע היא ודאית; אם הכוונה להשאירם במקומם, אפשר להימנע ממלחמה זו. לעומת זאת אין שום הכרח להסתבך במלחמה כללית. הסורים יצטרכו להתלבט בשאלה אם כדאי להם להסתבך בה.

הוא ניסח שוב את שתי האפשרויות שראה להמשך המבצע - התקפה חזיתית או איגוף. את האפשרות הראשונה - התקפת מצח על הכוחות הסוריים והמחבלים בבקעת הלבנון כדי להרחיקם אל מעבר לטווח 40 הק"מ - תיאר כמהלך שמשמעו דבקות כפשוטה בהחלטת הממשלה "להרחיק את יישובי הצפון מטווח הפגיעה של המחבלים". אם יוחלט להוציאה לפועל, ייעשה הדבר מבוקר המחרת, 8 ביוני. על השאלה אם הדבר יבוצע בלי לפגוע בטיילי הקרקע-אוויר הסוריים, השיב שהדבר תלוי במחיר שתצצה הממשלה לשלם. את האפשרות השנייה הציג כמהלך מתוחכם יותר, שמשמעו העברת הבעיה אל הסורים; במקום שישראל תהיה בבעיה, יהיו הסורים בבעיה. לא הייתה כל כוונה להערים על איש, הבהיר. הוא מעולם לא הסתיר ש'התוכנית הגדולה' טובה בעיניו - טובה יותר מתוכנית זו, אלא שהממשלה החליטה [אחרת]. הוא עצמו ממליץ להמשיך במהלך האיגוף, ולהסמיק אליו מהלך מדיני: להציע לסורים שישראל תהיה מוכנה להסיג את כוחותיה בתנאים מסוימים, אחד מהם הוא נסיגת הכוחות הסוריים שבבקאע אל מצפון לאגם קרעון. קו זה יאפשר להם להגן על מבואות דמשק, ובו בזמן ישחרר את ישראל מאיום הקטיושות. כך תועמד הדילמה בפני הסורים. אם יקבלו את הצעה - מה טוב; אם לא - תהיה ישראל במצב נוח יותר, הן מדינית והן צבאית: כוחותיה כבר יהיו בעמדה שממנה יוכלו לתקוף את הכוח הסורי מצפון, ומבחינה מדינית תוכל לטעון שהיא הציעה לסורים הצעה שהיה בה כדי למנוע התנגשות צבאית, אך הם דחוה. שרון הציע להעבירה לסוריה ולאפשר לה להתלבט בה יום אחד.

ראש הממשלה הציע לאמץ את הצעתו של שר הביטחון - בשינוי קל. הוא המליץ לנסות להימנע מהתנגשות בסורים, להמשיך במהלך האיגוף ולהגיע למקום שעליו דיבר שר הביטחון (דהר אל-ביידר שעל כביש ביירות-דמשק). כאשר כוחות צה"ל יגיעו לשם, יש לנצל את שהייתו של פיליפ חביב

בארץ ולבקשו למסור לסורים בשם ישראל כי אף שכוחות צה"ל איגפו את כוחותיהם, ישראל אינה מעוניינת ברעתה של סוריה; היא חפצה בדבר אחד בלבד - שהסורים יורו למחבלים לסגת למרחק 18 ק"מ מהמקום שבו הם נמצאים בבקעת הלבנון. **אין היא מבקשת שהכוחות הסוריים עצמם ייסוגו**, שכן צבא סוריה הוא צבא ממושמע; קיימת הפסקת אש בין שתי המדינות, וישראל סומכת על סוריה שצבאה לא יפתח באש. אולם על המחבלים היא אינה יכולה לסמוך, ולכן היא תובעת את הסגתם. אם יוסגו, יסתיים המהלך הצבאי בלא פגיעה בצבא סוריה ובלא השפלתה בשל הצורך להסיג את כוחותיה.

פאתי ביירות - דיון מפקדים בתוכניות המבצעיות. מימין יושבים שר הביטחון, אלוף (במיל") אריאל שרון, וחבר הכנסת, רא"ל (במיל") יצחק רבין. משמאל עומד הרמטכ"ל, רא"ל רפאל איתן, לצדו יושב ראש מחלקת המבצעים, תא"ל אורי שגיא, ומימינו האלוף אברהם (אברשה) תמיר (באדיבות דובר צה"ל). שר הביטחון שרון זיהה בסורים איום מהותי לכוחות צה"ל בלבנון.

מול תיאורו של ראש הממשלה את הכוחות הסוריים הדגיש השר שרון כי במהלך 24 השעות האחרונות הם קידמו כוחות בכמה קילומטרים מעבר לקו שבו היו קודם, וגם הכניסו טילים ללבנון. על כך הגיב ראש הממשלה שכבר הועברה להם התביעה להחזיר את המצב לקדמותו. אם הסורים לא ייענו לפנייה להסיג את המחבלים, יהיו ידיה של ישראל חופשיות לפעול בדרכים אחרות, שכן היא הייתה מוכנה לפשרה מרחיקת לכת, אולם הם דחוה.

בדיון זה העלה שר הביטחון לפני השרים אפשרות תאורטית, שלא העלה קודם לכן: התנגשות כללית עם צבא סוריה גם בסוריה עצמה – נראה שבאותה שעה לא עמדה אפשרות זו על הפרק, והבחין בינה ובין התנגשות מאותרת, רק עם הכוחות הסוריים בלבנון. עתה כבר ציין במפורש שאם הכוונה היא להסיג את המחבלים מטווח פגיעה בישראל אין מנוס מהתנגשות מאותרת, אלא אם כן יעותרו הסורים להצעת ישראל. כאמור, טרם פרוץ המלחמה ציין שרון כי יעשה כל מאמץ להימנע מהתנגשות בכוחות הסוריים בלבנון, בדיון זה עלתה אפשרות לכך: לנקוט מהלך מדיני שאפשר כי ימנע זאת. באופן זה תועבר האחריות להתנגשות, אם תתחולל, לסורים. אם ייענו להצעת ישראל – היא תימנע. כאמור, הוא האמין שלא ייענו לה, ולפיכך כאשר תתחולל ההתנגשות יהיה אפשר לומר שישראל עשתה מאמצים להימנע מכך, והאחריות לה תוטל על סוריה.

בסיום הדיון התקבלה החלטה שנוסחה כך: "מחליטים: להמשיך את האגוף של הכוח הסורי ולהודיע לסורים, באמצעות השגריר פיליפ חביב, כי יפנו את המחבלים בשטח שבשליטתם עד לטווח 40 קילומטרים מגבולנו".¹¹

ליל 7-8 ביוני בפיקוד הצפון

ישיבת הממשלה הסתיימה ב־8 ביוני בשעה 01:00, וכעבור שעותיים הגיע שר הביטחון למפקדת פיקוד הצפון והחל דיון בראשותו. הרמטכ"ל הציג לפניו את התוכנית שגובשה להמשך המערכה, אולם כאן אירע אירוע יוצא דופן: השר פסלה מכול וכול. בפתח סיכומו הביע שרון את צערו על כך שנאלץ להיעדר מהמפקדה זמן כה ממושך. הדבר נבע מכך שהיה עליו להשתתף בפגישה עם חביב, בישיבת ועדת החוץ והביטחון של הכנסת ובישיבת הממשלה, שהחלה בשעה 19:30 ושהסתיימה, כאמור, בשעה 01:00. עקב

11 ישיבת ממשלה, 7 ביוני 1982.

היעדרותו הממושכת, במפקדה הושקעה עבודה רבה בכמה עניינים. לדבריו, הם אינם עולים בקנה אחד עם החלטות הממשלה, ולא יהיה מנוס מלשנותם.

לגישת שרון, תקיפת הכוחות הסוריים (שאותה תכנן הרמטכ"ל ל-9 ביוני) מחייבת החלטה ממשלתית נוספת, לעומת זאת לאיגופם תקף האישור שהתקבל ביום הקודם. ללא החלטה ממשלתית מפורשת אי אפשר לעשות מבצעים יזומים הכרוכים בתקיפתם. לכן אין לנקוט שני מהלכים שהציג הרמטכ"ל: תקיפת המערך הסורי באזור ג'זין-ריחן והתקדמות בצירי דאמור-עאלי. את המהלך האחרון אין לעשות מסיבה נוספת: הממשלה אינה מעוניינת לפעול בביירות. בשלב זה יש להמשיך להתקדם בציר של אוגדה 162, לסיים לנקות את רצועת החוף ממחבלים ולהשתלט על צידון.

הרמטכ"ל הוסיף להיאבק ליישום תוכניותיו. בין היתר, טען כי לא רק באזורים שציין השר נמצאים כוחות סוריים אלא גם בדהר אל-ביידר - שאליה אמורה להגיע אוגדה 162. שרון הגיב כי כל עוד לא החליטה הממשלה לתקוף את הסורים אפשר שהאוגדה תגיע עד למרגלות המוצבים הסוריים. לטענת הרמטכ"ל, שמעבר לדיר אל-קמר ייכנסו כוחות צה"ל לתחום האמ"ט (אזור מוכה טילים), השיב השר שעל הכוחות להימנע מלעשות את המהלך בגזרת עאלי-דאמור בשעות הבוקר של 8 ביוני; ייתכן שבמשך היום ישיג את אישורה של הממשלה למהלך.

שר הביטחון העלה בעיה שנתקל בה: נראה כי בין הנוכחים בדיונים הנערכים במפקדת פיקוד הצפון יש המדווחים לאישים פוליטיים על עניינים העולים בהם. הוא נתקל בכך בישיבות ועדת החוץ והביטחון ובישיבות הממשלה. כך, למשל, בדיון במפקדה התעוררו ספקות אם אפשר להכות בסורים, והועלו חששות שמהלכים שונים יובילו למלחמה כוללת; לא עברו אלא חמישים דקות מעת עזיבתו את המפקדה ועד הגעתו לישיבה בירושלים, ושם כבר שמע הדים לספקות ולחששות אלה. "אני לא גומר לצאת, אני כבר שומע מאחורי את הלחשושים איך דוחפים את המדינה למלחמה כוללת נגד הסורים", אמר שרון. האם מישהו חשב שהסורים יצאו מרצונם הטוב? - תמה. אם למישהו יש ספקות באשר למהלכים כלשהם, עליו להעלותם בפורום המתאים - בפורום הצבאי. כל אחד יכול להביע בו את דעתו. הוא עצמו ינסה לשכנעו בטעותו, אך ייתכן גם שישתכנע לשנות את דעתו. לדבריו, הספקות אינם מתחילים בדרג המדיני. "הדרג המדיני לא יודע בין ימינו לשמאלו. הוא לא יודע איפה זה ג'זין, הוא לא יודע איפה

זה דהר אל-פִּידר. גם אי אפשר לתבוע שהוא ידע [...] אבל כשמכניסים לו מִפֶּה (מצה"ל) את הספק שגוררים את המדינה למלחמה כוללת, אז זה משפיע מיידית, וזה בא מִפֶּה". יש לדאוג לכך שבפורומים השונים ישתתפו רק האנשים שצריכים להשתתף בהם, ושלא יועברו דיווחים מהם אל אישים פוליטיים. עוד הדגיש:

אף אחד לא יכול היה לדעת בממשלה ולא בוועדת חוץ וביטחון את כל הפרטים שהיו מונחים שם היום על השולחן. ואף אחד לא מסתיר את זה מפניהם. אבל תלוי איך אתה מציג דבר. אם מציגים דבר במגמה להטיל אימה - זה דבר אחד, ואם מציגים להציג עובדה - זה דבר אחד. וזה לא תפקידם - לזה יש רמטכ"ל, יש אלוף פיקוד, יש ראש אמ"ן, יש סגן רמטכ"ל.

לקראת סיום הדיון חזר הרמטכ"ל רפאל איתן וביקש לאשר את המהלך לעבר דאמור ועאליי. "למה שלא נלך לעאליי? זה לא בטוח שזה קומנדו", אמר. "רפול, תן לי לסדר את זה", השיב שר הביטחון. אשר למהלך בגזרת גזין-ריחון הקשה הרמטכ"ל כיצד יש לנהוג אם תיירה משם אש. "אם יורים מהגדוד הזה - אז תתקוף, ואם מחבלים מפגיזים - אז תתקוף", קבע שר הביטחון. ראש הממשלה, אמר שרון, קבע ש"יורים - תוקפים". אם מפגיזים מאזור זה, יש להפעיל מטוסים וארטילריה, ולהימנע מלהיכנס לאמ"ט.¹²

בעקבות הדיון שיגר שלישי של שר הביטחון, רב-סרן עודד שמיר, לראש לשכתו של הרמטכ"ל את סיכומו לדיון. בין היתר נכתב בו: "תקיפת הסורית מחייבת החלטה ממשלתית נוספת. תנועת איגוף כלפי הסורים שתהווה איום על הכוח הסורי בבקעא מאושרת. מכאן שבתוכנית שהוצגה אין אישור לתקוף בבוקר את דמור ואת עלי ולבצע בערב תקיפת שני גדודים סוריים הנמצאים מערבית לאמ"ט".¹³ לנוכח סיכום זה חלו שינויים בפקודות שהעבירה מפקדת פיקוד הצפון לעוצבותיה.¹⁴

12 מפ"ע, של"ג מתגלגל - דיווח לשהב"ט, נערך בפיקוד הצפון בתאריך 8 יוני 82 שעה 03:00.

13 שליש שר הביטחון, דיון בוקר - סיכום שר הביטחון, 8.6.82, 04:50.

14 שמעון גולן, של"ג בלבנון, עמ' 295.

ההתנגשות בכוחות הסוריים, 8 ביוני 1982

בדיון זה שלל, כאמור, שר הביטחון שני מהלכים שתכנן צה"ל: לתקוף את הכוח הסורי במרחב ג'זין-ריחן ולהתקדם לעבר דאמור ועאליי; אך בתוך שעות מעטות הם אושרו. אין בידינו כל מסמך בעניין דיון, כנראה בהול, שנערך בבוקר 8 ביוני במפקדה שבצפון בראשות השר, ובו אישר לתקוף מייד את המערך הסורי במרחב ג'זין-ריחן.¹⁵

בעקבות זאת זומנה הממשלה לישיבה, ובפתחה, בשעה 10:30, הסביר ראש הממשלה את הרקע לכינוסה הבהול: חלו התפתחויות משיבתה הקודמת, לאחר חצות הלילה האחרון. בגין הזכיר כי על פי הצעתו סוכם כי הוא יתקשר בבוקר לשליחו של נשיא ארצות הברית פיליפ חביב, ויבקש ממנו למסור לסורים שיסיגו את כוחותיהם שהתקדמו כמה קילומטרים דרומה. כמו כן עליהם להסיג את המחבלים הנמצאים בשטח שבשליטתם, ולמעשה תחת פיקוחם, 25 ק"מ מהמקומות שהם נמצאים בהם כעת. בגין הסביר כי הוא התכוון להתקשר לחביב בשעה 09:00 בערך. בעודו חושב לנהוג כך, סיפר, קיבל קריאה טלפונית משר הביטחון, שבאותה עת היה בצפון. בשיחה זו סיפר לו שרון שלא זו בלבד שהסורים התקדמו דרומה, אלא הם גם מתקדמים לקראת כוחות צה"ל ממזרח למערב. שרון ביקש להיפגש עימו במהירות האפשרית, והנחה שלא יטלפן לפיליפ חביב לפני פגישתם. ראש הממשלה נענה לבקשתו, ועשרים דקות טרם פתיחת הישיבה הגיע אליו השר והסביר לו את ההתפתחויות החדשות ואת קווי פעולתם, תוך שהוא מציגם על המפה. לנוכח זאת הוא החליט לכנס את הממשלה, למען תשמע את דיווחו של שר הביטחון ותקבל החלטות מתאימות. לדבריו, זהו הרקע לזימון הפתע של הממשלה.

לאחר הקדמתו של ראש הממשלה הציג שר הביטחון לממשלה את ההתפתחויות וביקש את אישורה. בין היתר סיפר לשרים כי ההערכה היא שכעת יש "מעין רגע של מהפך": נשמעות קריאות רבות של כוחות סוריים המבקשים לסגת. נראה אפוא כי על ידי הפעלת מעט לחץ עליהם אפשר יהיה לצמצם את הסכנה למעורבותם. יש לנהוג בזהירות, להפעיל עליהם לחץ קל תוך השמדת כוחות מוגדרים ומצומצמים המפריעים לפעולותם של כוחות צה"ל, ולהימנע ממתקפה רחבת היקף ומפעולות שלא לצורך כדי שלא יתנגדו יתר על המידה. כך תימנע הרחבת פעילותם של הסורים. בלילה

15 שם, עמ' 300.

הם הכניסו כוחות חדשים, שאינם מכירים את השטח. אם תינתן להם מנוחה של יומיים, יוכלו להתארגן - וזאת יש למנוע. הוא ציין שבמקומות רבים נמצאים כוחות מעורבים של סורים ושל מחבלים.

שרון עדכן על התפתחויות בנוגע לכוח האויב הנע לכיוון ג'זין. הוא סיפר כי קיבל קריאה בהולה מהרמטכ"ל, ולפיה על גדוד 452 הסורי, שלו 40 טנקים, הוטל לנוע לג'זין, והוא נמצא בתנועה כדי לתקוף שיירה של צה"ל. אזור הפעולה נמצא בתחום 40 הק"מ מהגבול, הדגיש שרון. ברגע שהכוח הסורי הגיע למקום, הוא אישר לרמטכ"ל לתקוף אותו מהאוויר, שכן לו היה ממשיך לנוע לעבר כוחות צה"ל היה גורם להם אבדות כבדות. הוא הדגיש שמהיום הראשון למבצע לא פגע צה"ל בסורים מיוזמתו, אולם עתה נוצר מצב חדש: הסורים תקפו כוח של צה"ל, תוך שחרגו מהשטח שבו ישבו קודם לכן. המצב חייב להחליט מהר, והוא קיבל את ההחלטה. לאחר שנתן את ההוראה, דיווח עליה לראש הממשלה. התקיפה נערכה, הוסיף שרון, ודיווח על פגיעות טובות במטרות.

אחרי דבריו של שר הביטחון נמסר לראש הממשלה מברק, ואת תוכנו קרא באוזני הנוכחים. נכתב בו כי בתשובה על המסר שהתבקש השליח חביב להעביר לסורים, ולפיו פעילות צה"ל מכוונת אך ורק נגד המחבלים ולא נגדם, מְסר הנספח (הכוונה כנראה לנספח הצבאי האמריקני) מְסר מסוריה לישראל, ובו נאמר כי הסורים אינם מאמינים למסר שלה משום שכוחות צה"ל נעים בצירים המוליכים לעבר כוחותיהם. ברור אפוא שהם גילו את כוונת צה"ל, הוסיף ראש הממשלה.

שר הביטחון העריך כי הכוח הסורי במרחב ג'זין, אחרי שהותקף מהאוויר, נמצא במצב של התפוררות. השר שרון העיר הערה למחשבה לדיון הבא: ייתכן שאם כוחות צה"ל יפעלו בזהירות ובאיטיות, יתאפשר לכרסם במערך הסורי שבבקעת הלבנון מהאגף, תוך לחימה מאותרת ובלא להביא למלחמה כללית. אפשר לעשות זאת בכמה מקומות, ובהם הציר שבו נכנסו ארבעים טנקים סוריים [מצפון לאגם קרעון], ובעיקר מהאזור שאליו אמור להגיע הכוח המתקדם בציר המרכזי, כלומר אוגדה 162; זהו כוח רב-עוצמה שבו כ-200 טנקים, המהווים איום ממדרגה ראשונה לכל כיוון. ראש הממשלה גיבה בדיעבד את הוראתו של שר הביטחון לתקוף את הכוח הסורי באזור ג'זין בלא להתייעץ עימו - בשל קוצר הזמן.

לאחר שהשרים הביעו דעות שונות בעניין ההצעות שהוצעו, סיכם ראש הממשלה את הדיון. בעניין הפנייה לחביב התייחס בגין גם לתוכן וגם למועד: הוא לא ראה טעם בהצעתו של שר הביטחון לדרוש מהסורים להסיג גם את כוחותיהם 25 ק"מ צפונה. הנחתו הייתה שהסורים לא יוכלו להיענות לתביעה כזאת. לעומת זאת לתביעה להסיג רק את המחבלים יש סיכוי כלשהו להתקבל. ייתכן שהסורים יסרבו גם לכך, אך במקרה כזה תרומת ישראל נקודות חשובות אצל הנושאים ונותנים על ההסכם - האמריקנים - שכן היא הציעה הצעה הגיונית. אם היא תתממש, תושג מטרת המבצע, תיפתר הבעיה הצבאית על ידי הסרת האיום על יישובי הצפון, ואפשר יהיה לדון בהיבטים המדיניים. אם יסרבו הסורים להסיג את המחבלים, המשמעות היא שהם מעוניינים להותיר את המצב על כנו, כלומר לאפשר למחבלים לפגוע ביישובי הצפון; דבר שישראל אינה יכולה להסכים לו. במקרה כזה יהיו ידיה של ישראל חופשיות לפעול בדרך הצבאית כדי להפסיק את הירי על יישוביה.

בגין קבע שהישיבה אינה נעולה, ויהיה לה המשך בערב. בסיכומה הוחלט שבפגישה שנקבעה לאחר הצהריים יציע ראש הממשלה לחביב לפנות לסורים בדרישה להפסיק מייד את ההפגזות על יישובי ישראל ולהוציא את המחבלים מהשטח שבשליטתם עד מעבר לטווח הירי על ישראל. כמו כן הוחלט כי ראש הממשלה יציין כי במשא ומתן המדיני תהיינה דרישות נוספות.¹⁶

בישיבה זו אישרה הממשלה את בקשותיו של שר הביטחון להרחיב את המערכה: תקיפת המערך הסורי במרחב ג'זין-ריחן משמעה התנגשות יזומה עם כוחות סוריים. אישור ההתקדמות לעבר עאליי מהווה חריגה נוספת, הרחק אל מעבר לטווח 40 הק"מ שאישרה הממשלה ערב פתיחת המבצע.

אחרי ישיבת הממשלה טס שר הביטחון לפיקוד הצפון, ובשעה 14:30 החל דיון בראשותו. בין השאר, התווה השר את מדיניות הפעולה נגד הסורים: "איום למעלה [בצפון הגזרה], כרסום למטה [ממערב ומדרום לה]"; כלומר יש להציב כוח מאיים בצפון - בדהר אל-בידר, מקום שממנו יתאפשר להמשיך לכל הכיוונים - אם לתקוף את הבקאע מצפון, ואם מערבה - לביירות ולחבור לנוצרים. מאחר שלא ידוע מה תהיה החלטת הממשלה בעניין מתקפה כוללת להכרעת הכוחות הסוריים, יש לכרסם

16 ישיבת ממשלה, 8 ביוני 1982.

בהם בגזרות האחרות - כל עוד אפשר לעשות זאת בלא לעורר את הרושם שמדובר במלחמה כללית. כך למשל, אם הכוח הסורי שבדרום בקעת הלבנון ימשיך להדרים, יש להתקדם לקראתו ולצמצם את המרחק ממנו. כמו כן יש להתמיד בתהליך של הכרסום האיטי מדרום, העשוי להימשך אף כמה ימים, כדי להגיע בסופו אל הקו שאליו יגיעו כוחות צה"ל בכל מקרה - קצה הצפוני של אגם קרעון, שבקצה הטווח של 40 הק"מ מהגבול.

התייצבות אוגדה 162 על כביש ביירות-דמשק אמורה להשיג כמה מטרות: הצבת איום, שאפשר להוציאו לפועל או להשאירו בגדר איום על הכוחות הסוריים שבדרום הבקאע; איום באפשרות שכוחות צה"ל יתקמו לעבר דמשק; השגת קלף מיקוח מדיני, תוך אפשרות להתקדם מערבה וצפונה, לביירות, ולחבור לנוצרים.

אשר לכרסום, מאחר שלא ידוע כיצד יתפתחו המהלכים המדיניים בתיווכו של השליח האמריקני חביב, יש לנסות לכרסם באיטיות במערכים הסוריים בדרום הבקאע. ברור לו כי אילו הייתה מתקבלת החלטה על מתקפה רבתי, היה גיס 446 מגיע בתוך כמה שעות 'למעלה', כלומר עד לקו 40 הק"מ מגבול ישראל-לבנון; אלא שלנוכח הנסיבות הנוכחיות אי אפשר לעשות זאת, ויש לכרסם במערך צעד-צעד. בכל מהלך יש להשתלט על שטח מצומצם שהשליטה בו תקנה הישג. חשוב כי בתום הימים שעוד נותרו לסיום המערכה יצליחו הכוחות להשתלט על כל השטח שבטווח זה. מהלך הכרסום ירחיק את כוחות האויב מהיכולת לפגוע ביישובים בישראל, וההתייצבות בכביש ביירות-דמשק תקנה קלף מיקוח להסדרים המדיניים העתידיים בלבנון; ככל שהכוחות יגיעו צפונה יותר, אפשר יהיה להגביר את הלחץ שיביא להסגת הכוחות הסוריים מלבנון ולטפל בארגוני המחבלים פרק זמן ממושך יותר.

שר הביטחון קבע כי חשוב "בצורה בלתי רגילה" שכבר בערב הקרוב - 8 ביוני - יתייצב כוח (הכוונה לאוגדה 162 המתקדמת בציר המרכזי) בכביש ביירות-דמשק. כאשר ראש הממשלה ייפגש עם פיליפ חביב, יהיה ברור שכוח צה"ל נמצא בכביש ושביכולתו לתקוף את הכוח הסורי שבבקאע מעורפו; באמצעות חביב תוכל ישראל להשתמש בעובדה זו כמנוף ללחץ על הסורים להסכים לתביעותיה להסיג את כוחותיהם.¹⁷

17 מפ"ע, של"ג מתגלגל - דיון עם שהב"ט, נערך בפיקוד צפון בתאריך 8 ביוני 82, שעה 14:30; שליש שהב"ט, קד"ם שר הביטחון - סיכום, 8.6.82 16:00.

בשעות הערב של 8 ביוני חלה התפתחות אסטרטגית במערכה. כאמור, שר הביטחון תלה תקוות רבות בהתייצבותה של אוגדה 162 בכביש ביירות-דמשק, בדהר אל-ביידר, כמאפשרת כמה מהלכים. במהלך היום דחק שוב ושוב להאיץ את הגעתה לשם, אולם בשעה 21:55 לפיקוד הצפון נודע שהאוגדה נתקלה בכוח אויב במרחק כ-8 ק"מ ממוצא הציר לכביש ביירות-דמשק.¹⁸ ההיתקלות בלמה את התקדמותה, ומאותו מועד ועד לתום המלחמה לא הצליחה האוגדה להגיע לכביש.

בדיון בראשות שר הביטחון, שהחל בשעה 23:30 ונמשך שלוש שעות, ציין ראש אמ"ן, אלוף יהושע שגיא, כי פעולת צה"ל במרחב ג'זין הורידה את המסך מעל עיני הסורים: ברור להם שצה"ל כבר אינו נמנע מלהילחם בכוחותיהם. בעקבות זאת הם נקטו כמה צעדים, ובהם תגבור הכוחות במוצא הציר המרכזי לכביש ביירות-דמשק (שבהם נתקלה אוגדה 162). בין היתר, דיווח השר כי הם מתגברים את מרחב הפעולה בחטיבה נוספת של טילי קרקע-אוויר אס-איי-6, ודיוויזיה משורינת 3 החלה לנוע ממקומה - ייתכן שלעבר לבנון. נציג חיל האוויר, תת-אלוף עמוס עמיר, הציג עמדה, שלדבריו טרם שוחח על אודותיה עם מפקד חיל האוויר, ולפיה ביום המחרת יש לתקוף את מערך טילי הקרקע-אוויר הסורי שבבקעת הלבנון. בסיכומו לדיון ציין שר הביטחון כי עד לסיום המלחמה יש להשתלט על כביש ביירות-דמשק ולהסיג את המחבלים ואת הסורים אל מצפון לאגם קרעון; השר פירט את הדרכים להשגת מטרות אלו.¹⁹

תקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר הסורי

בדיון הערכת המצב בבוקר המחרת, 9 ביוני, בשעה 07:30, בראשות שר הביטחון, נדונה תקיפה של מערך טילי הקרקע-אוויר. הרמטכ"ל ציין כי טילים נורו לעבר מטוסים שפטרלו ליד האמ"ט - מסוללות טילי הקרקע-אוויר הכבדות, אס-איי-3 ואס-איי-2 - שבתחום סוריה. הוא אמר כי אין לדעת אם זה היה בשוגג. הוא לא אישר לתקוף אותן, אך ייתכן שיש לחשוב על פעולת עונשין - בדמות הפצצת סוללה אחת, כדי להרתיע את הסורים מלחזור על כך.

18 רשת קשר 'נסיך'.

19 מפ"ע, של"ג מתגלגל - דיון עם שהב"ט, נערך בפיקוד צפון בתאריך 8 ביוני 82, שעה 23:30; שליש שהב"ט, קד"ם שר הביטחון, 9 ביוני, 02:30, סיכום דיון.

הרעיון לתקוף סוללה אחת לא נראה לשר הביטחון שכן מדי יום הולך המערך הסורי בלבנון ומתעבה; הדבר נכון הן בעניין המערך הקרקעי והן בעניין טילי הקרקע-אוויר. יש עדות לכך שעבוי מערך טילי הקרקע-אוויר נועד לאפשר להכניס את דיוויזיה 3 ללבנון.²⁰ לנוכח זאת נשאלת השאלה אם לתקוף את מערך הטילים כולו. לשאלה זו נלווית השאלה איזו משמעות יש לתקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר בלא לתקוף קרקעית את הכוחות הסוריים שבבקעת הלבנון. לכך השיב ראש אמ"ן כי לדברי מפקד חיל האוויר, במקרה זה יכולים הסורים לחדש את מערך טילי הקרקע-אוויר בתוך לילה. על שאלת השר אם תקיפת טילי הקרקע-אוויר עשויה לעכב את כניסתה של דיוויזיה 3 ללבנון, השיב ראש אמ"ן בחיוב.

הרמטכ"ל חידד את הבעיה שהציג קודם לכן. מערך טילי הקרקע-אוויר מפריע למטוסי צה"ל לפטרל ולפעול בלבנון. החטיבה שנוספה, 82, כוללת סוללות של טילים קלים, שלא הרחיבו את גבול האמ"ט מעבר לזה שכוסה קודם לכן באמצעות הסוללות של הטילים הכבדים. השאלה שעל הפרק, במקרה שעד הצהריים לא תחליט הממשלה לתקוף את מערך טילי הקרקע-אוויר, היא אם יש לפגוע בסוללה אחת להענשה ולהרתעה. לו היה מדובר בסוללה הנמצאת בשטח לבנון, הייתה הדילמה קלה יותר, אלא שהסוללות שירו לעבר המטוסים היו הסוללות הכבדות שמעבר לגבול, בתחום סוריה. תקיפת סוללה כזאת משמעה להעביר את המלחמה לממד אחר, והוא היה רוצה להימנע מכך. לפיכך ביקש הרמטכ"ל משר הביטחון שבמהלך ישיבת הממשלה יודיע לו טלפונית אם מאושר לתקוף סוללה אחת. הוא הציע שהשר יבקש את אישור הממשלה לתקיפת עונשין של סוללה אחת. הוא העדיף תקיפה כזאת על תקיפת המערך כולו משום שאין חושפים בה את השיטה של תקיפת מערך שלם, ומשום שחשש שאם תחילה יבקש לתקוף את המערך כולו לא תקבל הממשלה את בקשתו, ואם יבקש לאחר מכן לתקוף סוללה אחת להענשה, יאמרו לו שהיה עליו לבקש זאת בטרם יבקש לתקוף את כל המערך; כך לא יתאפשר לתקוף סוללה אחת, ולא - את המערך כולו. שר הביטחון חלק עליו: אם יבקש קודם לתקוף סוללה אחת והדבר יאושר, ולאחר מכן יבקש לתקוף את שאר המערך, עלולים לומר לו להמשיך לדבוק בדרך של תקיפת סוללות יחידות. "אבל אם המלחמה תיגמר בדרך זו, אז מה אכפת לנו? אם המלחמה נגמרה כמו שרצינו והלכנו בדרך א' אז

²⁰ עד אותה עת בלבנון שהתה רק דיוויזיה 1 של צבא סוריה. החלו להגיע ידיעות על יציאת דיוויזיה 3 ממקום היערכותה והיה חשש שהסורים יפנו אותה לבקעת הלבנון.

מה אכפת לנו?" תמה הרמטכ"ל. עתה סיפר רב־אלוף איתן כי מפקד חיל האוויר הוא שביקש לנקוט דרך זו (תקיפת סוללה אחת), והשר תמה מדוע לא אמר זאת קודם לכן. לדברי שר הביטחון, הוא רואה את הבעיה שנוצרה בעקבות פריסת חטיבת טילי הקרקע־אוויר הנוספת כחמורה יותר מכפי שהציג הרמטכ"ל, וסיכם שעתה בממשלה יש לנהל את המערכה לתקיפת מערך הטילים כולו כדי להשהות את כניסתה של דיוויזיה 3 ללבנון. הוא יודיע לרמטכ"ל טלפונית על ההחלטה.²¹

בשעה 09:30 התכנסה ממשלת ישראל לישיבה, שזומנה בעקבות בקשת שר הביטחון, כדי לדון בהמשך המערכה, ובייחוד בעניין תקיפת מערך טילי הקרקע־אוויר הסורי בלבנון ובגבול סוריה-לבנון. השר שרון צירף שני אנשי צבא: ראש אמ"ן, אלוף יהושע שגיא, ותת־אלוף עמוס עמיר מחיל האוויר. הרמטכ"ל לא נכח בישיבה זו.

בפתח דבריו של ראש הממשלה הוא ציין שעל סדר היום של הממשלה עומדים שני סעיפים - האחד מדיני והאחד צבאי. בעניין הסעיף המדיני מסר כי בעקבות החלטת הממשלה, ב־8 ביוני אחר הצהריים נפגש עם פיליפ חביב ועם עוזריו, והם ביקשו להעביר לנשיא סוריה הודעה דחופה בשמו, ובה ארבעה סעיפים:

- א. ישראל אינה רוצה במלחמה עם צבא סוריה;
- ב. על הנשיא אסד להורות לצבאו שלא לפגוע בחיילי צה"ל - ואם חיילי צה"ל לא ייפגעו, הם גם לא יפגעו בצבא הסורי;
- ג. עליו להסיג את חייליו ממערב למזרח ומדרום לצפון אל נקודת המוצא - העמדות שתפסו ב־5 ביוני 1982, לפני פתיחת המערכה;
- ד. עליו להורות למחבלים לסגת 25 ק"מ צפונה.
- ה. אם כל אלה יתקיימו, יסתיים השלב הצבאי של המלחמה, ויחל השלב המדיני.

בבוקר 9 ביוני סיפר בגין כי חביב טס לדמשק, אך בינתיים התעוררה בעיה צבאית, ולכן היה עליו לבוא עימו בדברים. חמש דקות קודם לפתיחת ישיבת הממשלה ביקש ראש הממשלה משגריר ארצות הברית בישראל, סמואל לואיס, שיעביר אליו, באמצעות שגרירות ארצות הברית בדמשק, שדר ובו דרישה מנשיא סוריה; את הרקע לדרישה, אמר בגין, יסביר שר הביטחון. שרון תיאר לנוכחים את ההתפתחויות שחלו בשדה המערכה מישיבתה

²¹ מפ"ע, של"ג מתגלגל - הערכת מצב עם שהב"ט והרמטכ"ל, שנערך בפקוד צפון בתאריך 9 ביוני 82 - שעה 07:30.

הקודמת של הממשלה - בשעות שלפני צהרי 8 ביוני. כמו כן הציג את מגמותיו: איום בצפון וכרסום בדרום. המהלך בצפון הגזרה מיועד להציב איום ולהשיג קלף מיקוח מדיני טוב יותר. בדרום הגזרה המזרחית ניסו להרחיב את מאחז צה"ל, ואט-אט - להרחיק ככל האפשר את המחבלים ואת הסורים מהגבול בפעולות מצומצמות של כרסום, תוך הימנעות ממתקפה כוללת.

הגזרה המזרחית, טנק טי-62 סורי (צלם: בישקו הרברט; באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון).

במסגרת מימוש מגמות אלו נמצא כוח אוגדה 162 בציר המרכזי, 8 ק"מ מדרום לכביש ביירות-דמשק.²² מאמץ שני עושה דרכו אל הכביש באזור שהוא מחוץ לטווח טילי הקרקע-אוויר, במקום שעליו הצביע במפה (כוונתו למאמץ של אוגדה 96 מדאמור לעאליי). מפעולת הכרסום בגזרה הדרומית, ב-8 ביוני נחל צה"ל הישג בעל חשיבות מכרעת; לאחר שכוח של חטיבה

22 ראו: מאור לוי (עורך), **מלחמת שלום הגליל - מפות ומבצעים**, תוה"ד - המחלקה להיסטוריה, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2022 (להלן: לוי, **מלחמת שלום הגליל - מפות ומבצעים**).

מופחתת סורית תקף את הטור שנע צפונה (כך!),²³ תקפוהו כוחות צה"ל, השמידוהו ותפסו את רכס ג'זין ואת השטח שממנו ועד ריחן, השולט מבחינת תצפית על החלק הדרומי של בקעת הלבנון. אוגדה 162, הנמצאת כ-8 ק"מ מכביש ביירות-דמשק, מנהלת קרב קשה מול כוחות קומנדו ושריון. אזור זה, הסביר, היה ריק מכוחות אויב עד לפנות ערב של 8 ביוני; אז הגיעו לשטח זה, שהוא שטח הררי מבוטר, כוחות סוריים, המונעים מכוח צה"ל להמשיך בדרכו ליעדו. אוגדה 162 הייתה יכולה להתגבר על כוחות האויב שמולה לו היה אפשר להפעיל שם מטוסים. אולם משום שהאזור נמצא בתוך אמ"ט, אי אפשר היה להפעיל את חיל האוויר בו.

זאת ועוד, הסורים לא ישבו בחיבוק ידיים. ב-8 ביוני ניסו מטוסים סוריים לתקוף את כוחותיו של צה"ל, למשל בצידון, אולם שישה או שבעה מהמטוסים הופלו. הפעולה החמורה ביותר הייתה הכנסתן של שש סוללות טילי קרקע-אוויר אס-איי-6 ללבנון: סוללה אחת הוכנסה בלילה הקודם (ליל 7-8 ביוני), וחמש סוללות הוכנסו בלילה האחרון (ליל 8-9 ביוני). הן מוקמו מדרום למקומן של הסוללות שהיו בלבנון עוד קודם לכן - באזור זחלה. בשל כך פעולותיו של חיל האוויר וההגנה על כוחות הקרקע מפני תקיפות אוויריות של הסורים במרחב שבין ג'זין לריחן ובציר לדהר אל-ביידר נמנעות. יתרה מזו לפי ידיעה אחת, ב-8 ביוני הורו הסורים לעתודה האסטרטגית שלהם, דיוויזיה משורינת 3 שמקומה הקבוע הוא מצפון-מזרח לדמשק, לצאת ללבנון. הם ריכזו את דיוויזיה 1 בחלק הדרומי של הבקאע, ובכוונתם למקם את דיוויזיה 3 בחלק המרכזי של בקעת הלבנון. בכך יתווספו 250 טנקים למערך הסורי שבבקאע. הידיעה השנייה היא שהסורים הורו להכניס לבקעת הלבנון חטיבה נוספת ובה שש סוללות של טילי קרקע-אוויר כבדים כדי לאפשר לדיוויזיה 3 להגיע לשם. ידיעה שלישית היא שהחטיבה כבר עושה דרכה ללבנון, אך טרם הגיעה לשם. שר הביטחון סיפר כי בשעות המאוחרות של הלילה העיר את ראש הממשלה, מסר לו את הידיעות, תיאר לפניו את תמונת המצב שהצטיירה וביקש לכן את הממשלה כדי שתחליט ב"בעיה קרדינאלית ממדרגה ראשונה".

23 למעשה, לא תקף הכוח הסורי את כוח צה"ל, אלא רק התקדם לעברו.

בגין סיפר כי על רקע הודעתו של שרון בעניין הטילים ועל פי הצעתו הוא, התקשר לשגריר לואיס וביקשו להעביר לחביב מסר, ולפיו הוא מתבקש להודיע לנשיא אסד שעליו להוציא ללא דיחוי את שש הסוללות שהכניס ללבנון מליל 7-8 ביוני. אם לא ייענה לפנייה זו, יפעל צה"ל.

עתה תיאר שר הביטחון את מערך טילי הקרקע-אוויר. לנוכח המצב שנוצר, כאשר בכל יום שנדחת הפעולה הולכים ומתווספים כוחות סוריים, ביקש שהממשלה תאשר לתקוף מערך זה. בהמשך הישיבה עדכן שרון את הנוכחים בידעה דחופה שהגיעה אליו באותו רגע: נוסף על חטיבת טילי הקרקע-אוויר, עושה את דרכו ללבנון כוח ארטילרי כבד בן 30 גדודים. הוא הטעים כי בעוד הממשלה דנה כיצד לפעול לנוכח המסר שהעבירה באמצעות חביב, הסורים ממשיכים לצבור כוחות בלבנון ואף תוקפים את כוחות צה"ל. כוחות צה"ל אינם מותקפים בידי מחבלים, שכן אלה כבר חוסלו; הכוחות התוקפים הם סוריים.

ראש הממשלה סבר שאל לה לישראל להעמיד את פיליפ חביב לפני עובדה קיימת, ובעוד הוא נשלח עם בשורת שלום מסוימת, צה"ל מכה בסורים. חביב כבר בא קודם לכן בטענות על כך שבעוד השיחות מתנהלות באמצעותו, ישראל עושה כחפצה. בעקבות הודעת ישראל שעל הסורים להוציא מייד את 19 סוללות טילי הקרקע-אוויר מלבנון – אין להפתיעו בתקיפה. בגין אמר כי יתקשר לשליח האמריקני בשעה 12:15 כדי לברר מה עלה בגורל המסר שהיה עליו להעביר לסורים, ומשביקש שר הביטחון להקדים את ההתקשרות לשעה 12:00, נענה ראש הממשלה לבקשתו.²⁴

בגין הביע דעתו שהסורים לא היו מכניסים את הסוללות הנוספות אלא אם כן בכוונתם להפעילן, והפעלתן משמעה סכנה למטוסי צה"ל ופגיעה בחופש פעולתו. לדבריו, חובתה הראשונה במעלה של ממשלה השולחת צבא לקרב היא לדאוג לשלומן; שיקול זה צריך שיהיה מעל לכל השיקולים הפוליטיים. אם הצבא ייפגע, תיכשל כל הפעולה. זאת ועוד, הטילים נועדו מלכתחילה להשמדה. אפילו חביב אמר כי יש להחזיר את המצב לקדמותו;

²⁴ מהערת אגב של ראש הממשלה, שלהערכתו לא יענו הסורים בכל מקרה לדרישה, וייתכן שלא יגיבו עליה כלל, אפשר ללמוד כי כנראה לא ציפה שנשיא סוריה ייענה לדרישות שהפנה אליו באמצעות השליח חביב. מכאן עולה שמבחינתו הייתה הפנייה בגדר יציאה ידי חובה, אולי כלפי ארצות הברית וכלפי הגורמים מבית שחששו מפני התנגשות בסורים. איהיענותם של הסורים לפנייה – דבר שציפה לו, כאמור – תשמש הצדקה לתקוף אותם, אם לתקוף את מערך טילי הקרקע-אוויר בלבד ואם למהלך יבשתי כדי לדחוק אותם אל מעבר לטווח 40 הק"מ.

כלומר להוציא את הטילים הסוריים מהמרחב. לפיכך תקיפתם היא פעולה לגיטימית לחלוטין. הישיבה הסתיימה בהחלטה לאשר את הצעת שר הביטחון לתקוף את הסוללות הללו.²⁵

ההתפתחות בבוקר 9 ביוני סימנה שלב נוסף בהתרחבות הפעולה. עתה תיאר שר הביטחון לשרים צירוף של כמה עובדות שבשלהן יש לתקוף את מערך טילי הקרקע-אוויר הסורי: הטילים מונעים מחיל האוויר לסייע לאוגדה 162, העושה דרכה למלא את שהוטל עליה - לתפוס מאחז בכביש ביירות-דמשק; הסורים ממשיכים לצבור כוחות, להזרים סוללות נוספות של טילי קרקע-אוויר לזירה, להפנות את העתודה האסטרטגית ללבנון ולתקוף את כוחות צה"ל. אומנם שליחו של נשיא ארצות הברית התבקש להעביר לנשיא סוריה מסר, שאם ארצו תיענה לו תימנע תקיפת המערך, אך נראה שלא שר הביטחון ולא ראש הממשלה ציפו שסוריה תיענה לתביעות ישראל. יש לשים לב לכך שלשיבת הממשלה שדנה בעניין הביא שר הביטחון את תת-אלוף עמוס עמיר, אשר תמך בתקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר, ולא את הרמטכ"ל - שהעדיף לתקוף סוללה יחידה. על בסיס תמונת המצב שהציג השר אישרה הממשלה מהלך זה. מערך טילי הקרקע-אוויר הותקף בשעות אחר צהריים של אותו יום, ובעקבות זאת הפכה תנועת חטיבותיו של הגיס הצפוני מכרסום להתקדמות מואצת - להסיג את המחבלים ואת הכוחות הסוריים שבחסותם הם פועלים אל מעבר לטווח פגיעה בישראל.

הדרך להפסקת האש

בצהרי 9 ביוני הותקף מערך הטק"א הסורי שבבקאע ושבגבול סוריה-לבנון במבצע 'ערצב 19'.²⁶ בעקבות זאת האיץ גיס 446, שעד אז הסתפק ב'כרסום', את התקדמותו בבקעת הלבנון, ועד מועד היכנסה של הפסקת האש לתוקף השתלט על השטח שבטווח 40 ק"מ מהגבול באזור זה.²⁷

בדיון בפיקוד הצפון ב-9 ביוני לפנות ערב הרחיב עוד שר הביטחון את תחומי המבצע. עתה הדגיש כי לישראל יש עניין שהמלחמה לא תיגמר "כאן" (נראה שכוונתו לטווח 40 הק"מ); המלחמה צריכה להסתיים

25 **ישיבת ממשלה**, 9 ביוני 1982.

26 **מלחמת שלום הגליל - מפות ומבצעים**.

27 ראו שם, עמ' 127-142; בעז זלמנוביץ (עורך), **הקרב בסולטן יעקוב**, צה"ל - המחלקה להיסטוריה, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2020.

באזור שתורא-זחלה, אפילו בריאק, בלא לעבור את הגבול לסוריה. המשימה החשובה מכול, סיכם, היא לנקות את כל אזור הבקאע, להסיג את כוחות האויב שם צפונה ולהתייצב על כביש ביירות-דמשק על הגבול (גבול סוריה-לבנון) ובריאק, כלומר הרחק מעבר לטווח 40 הק"מ.²⁸ בדיון הבא, שהסתיים בחצות 9-10 ביוני, עמדה מגמה זו בעינה. בסיום המערכה, אמר שר הביטחון, הוא היה רוצה להימצא במצב שבו כל הכביש מזחלה עד מבואות ביירות יהיה בידי צה"ל, עם חיבור לנוצרים הצפוניים, תוך חסימה כלפי צפון באזור ריאק - צפונה לה או דרומה לה; ובמזרח יש להדוף את הכוחות הסוריים אל מעבר לגבול הבין-לאומי. "זה לא אומר שאפשר מחר להשיג את זה", הוסיף השר ואמר, "אבל זו צריכה להיות המגמה הסופית. זה המצב שהיינו צריכים למצוא אותו בסיום הפעולה. אז השגנו לפי דעתי הכול".²⁹

כמה שעות אחרי ישיבה זו חלה התפתחות מדינית חשובה. בעקבות שדר שקיבל ראש הממשלה מנשיא ארצות הברית ב־10 ביוני בשעה 02:00, זימן את השרים לביתו לישיבה דחופה שהחלה בשעה 04:00. הוא עדכנם כי לנוכח מכתב שנמסר לרייגן מנשיא ברית המועצות, הוא ביקש מראש ממשלת ישראל ומנשיא סוריה, להסכים להפסקת אש מהשעה 06:00. בגין הציע לשרים נוסח של תשובה, שעיקרה: ישראל מקבלת את הרעיון של הפסקת אש, היא אף יזמה אותה - שכן בהצעות שהעבירה באמצעות השליח חביב לנשיא אסד הציעה הפסקת אש, אלא שהסורים לא נענו להן והם אף מוסיפים לשגר כוחות, ובהם סוללות טילי קרקע-אוויר, ללבנון.³⁰

בהמשך היום הוחלט כי הפסקת האש תיכנס לתוקפה ביום המחרת, 11 ביוני, בשעה 12:00. על רקע זה, סקר שר הביטחון, בדיון במפקדה בליל 10-11 ביוני, את מטרות המלחמה ואת השתלשלות ההחלטות במהלכה. מטרתה כפי שהוגדרה בזמנו היא להגיע למצב שבטווח 40-45 ק"מ מהגבול לא יהיו כלים ארטילריים בידי המחבלים, כדי שהם לא יוכלו להגיב על פעולות נגדם על ידי הפגזת יישובים בישראל. כלומר הוא לא התייחס למטרות שהוא עצמו קבע טרם המלחמה אלא רק למטרה הספציפית שעליה החליטה הממשלה בישיבתה ערב היציאה למבצע. הוא הדגיש כי המטרה

28 הקלטות נציגות מחלקת היסטוריה בפצ"ן, 091605; שליש שהב"ט, קד"ם שר הביטחון - סיכום, 9 ביוני 1982, שעה 18:30.

29 מפ"ע, של"ג מתגלגל - הערכת מצב עם שהב"ט, שנערך בפקוד צפון בתאריך 9 ביוני 1982.

30 ישיבת ממשלה, 10 ביוני 1982.

לא הייתה מלחמה בסוריה. לפיכך קבע שצה"ל השיג את מטרות המלחמה בשלמותן. אי לכך בטלות החלטות שהתקבלו בהמשך, כגון ההגעה לכביש ביירות-דמשק. החלטה זו התקבלה כאמצעי לאיים על הכוח הסורי על ידי התייצבות בעורפו. עתה, משהוכרע כוח זה, כבר אין צורך להתייצב בכביש. לדבריו, המשימות העיקריות שנותרו עד הפסקת האש היו למנוע את בנייתו מחדש של מערך טילי הקרקע-אוויר הסורי ואת כניסתה של דיוויזיה 3 הסורית לבקעת הלבנון ולהשלים את ההשתלטות על השטח שבטווח 40-45 ק"מ מישראל. לפיכך, למשל, על כוח שהתקדם באגף המערבי של הבקע - ממערב לאגם קרעון - לסגת ולהיערך במקום שבו יוכל לקדם באופן המיטבי את פניה של הדיוויזיה הסורית, אם תגיע.³¹ כלומר עם קבלת ההחלטה על הפסקת האש צמצם שר הביטחון את המטרות למטרה המפורשת שקבעה הממשלה בהחליטה על היציאה למבצע; הנחיות כגון הגעה עד זחלה וריאק - בוטלו.

יציאת המחבלים והכוחות הסוריים מביירות

הפסקת האש, שנכנסה לתוקפה ב־11 ביוני 1982 בשעה 12:00, לא חלה על המלחמה במחבלים, אלא רק על המערכה נגד סוריה. בחודשים הבאים הטיל צה"ל מצור על ביירות, ובין היתר, השתלט על קטע נרחב מכביש ביירות-דמשק. בעקבות זאת מ־21 באוגוסט עד 31 בו פונו המחבלים והכוחות הסוריים מביירות.

נראה היה אפוא שהולכת ונשלמת השגת ארבע המטרות שהציב שר הביטחון אריאל שרון: ארגוני המחבלים הוסגו מטווח ירי לעבר מטרות בישראל; הכוחות הסוריים הוסגו ממערכיהם בדרום הבקאע, ששימשו מטרייה לפעילות המחבלים נגד ישראל משם; הם הוסגו גם מביירות ומהדרך המובילה אליה, ואיבדו בכך את כושר ההשפעה על המהלכים הפוליטיים בלבנון; מפקדותיהם של המחבלים ומרבית לוחמיהם עזבו את ביירות ואת לבנון. המטרה העקיפה ביותר גם היא הייתה קרובה להשגה - בתוך ימים מספר עמדה לבנון לכונן משטר בראשות הנשיא בשיר ג'ומייל שעלה לשלטון הודות למהלך צה"ל, ושנראה כי יש לו אינטרסים משותפים עם ישראל, ובהם חיסול המחבלים וההשפעה הסורית בארצו. ישראל קיוותה שבלבנון תקום ממשלה אוהדת לה, וכי בסיועו אפשר יהיה לבער

31 מפ"ע, של"ג מתגלגל - דיון בנוכחות השר מודעי, נערך בפיקוד צפון ב־10 ביוני 1982.

את המחבלים שעדיין נותרו בביירות ובלבנון. אולם ב־14 בספטמבר 1982 – תשעה ימים טרם מועד כניסתו לתפקיד – הוא נרצח; בכך החל תהליך ההתמוססות של הישגי ישראל בלבנון.³²

מפקד אוגדה 162, תא"ל מנחם עינן (משמאל), ומפקד אוגדה 96, תא"ל עמוס ירון, צופים בנסיגת כוחות האויב מביירות. על הכביש: בי־טי־אר 60 סורי ועליו תמונות הנשיא הסורי חאפז אל-אסד (באדיבות דובר צה"ל).

סיכום

האינטרסים של סוריה בנוגע ללבנון, השפעתה בה ונוכחות כוחותיה על אדמתה היוו שיקולים רבי־משמעות במדיניות ישראל כלפי לבנון במלחמת שלום הגליל. מטרתה העיקרית בלבנון הייתה למנוע ממחבלים פלסטינים, שהנהגתם שכנה בלבנון וכמותה גם הפעילים שהוציאו לפועל את הפגיעות ביעדים ישראלים בארץ ובעולם ומרכזי אימוניהם, לפעול נגדה. הסעיף האופרטיבי בהחלטת הממשלה במוצאי שבת 5 ביוני 1982 היה "להטיל

32 שמעון גולן, **של"ג בלבנון**, עמ' 505 ואילך.

על צה"ל את המשימה להוציא את כל יישובי הגליל מטווח האש של הטרוריסטים, המרוכזים, הם, מפקדותיהם ובסיסיהם, בלבנון". שר הביטחון ראה כמטרה עיקרית שיהיה צורך להשיג כאשר ישראל תצא למבצע צבאי את החיסול הפיזי של המחבלים בלבנון - הן הזרוע המדינית והן הזרוע הצבאית שלהם. כמו כן קבע מטרות נוספות שיהיה צורך להשיג במבצע כזה: כינון ממשלה ידידותית לישראל בלבנון נועד להביא לכך שבכוחות משותפים יושם קץ ל'מדינה בתוך מדינה' שיצרו המחבלים הפלסטינים בלבנון; הסגת הכוחות הסוריים מדרום בקעת הלבנון נועדה להביא להסגת המחבלים ששהו שם בחסותם אל מעבר לטווח פגיעה בישראל, והסגת הכוחות הסוריים מאזור ביירות נועדה לחסל את השפעת סוריה על זהות המשטר בלבנון ולאפשר את כינון של אותה ממשלה לבנונית.

משהחליטה ממשלת ישראל, ב־10 ביוני 1982, על הפסקת אש שתצא לפועל בצהרי יום המחרת קבע שר הביטחון כי מטרות המבצע הושגו. בדבריו אלה כיוון לחלקה הראשון של המטרה המוצהרת - "להטיל על צה"ל את המשימה להוציא את כל יישובי הגליל מטווח האש של הטרוריסטים" - כפשוטה. למרות זאת חלה הפסקת האש רק על הפעילות נגד הסורים; צה"ל המשיך לפעול בגזרה המערבית כדי להשיג את שאר המטרות שהגדיר שרון בשעתו. באותו שלב הושג חלק מהמטרות שקבע באשר לסורים - כוחותיהם הוסגו מדרום בקעת הלבנון. אולם כוחותיהם באזור ביירות נותרו במקומם, והסגתם משם הייתה בגדר סעיף משנה של המטרה לחסל את מפקדות המחבלים שבביירות. המהלכים שנקט צה"ל בהמשך, בהתאם לאישורי הממשלה, הובילו להסגתם משם ולהוצאת המחבלים ומפקדותיהם מבירת לבנון.

מסקירה זו בולטת דמותו של שר הביטחון אריאל שרון כמי שהצליח לנתב במהלך המלחמה את הממשלה להחלטות שראה כנחוצות, בהן ההחלטות להתנגש בכוחות הסוריים, תוך שהביא בחשבון את חששם של כמה מהשרים מכך. יש לזכור כי ראש הממשלה מנחם בגין היה שותף מלא לגישתו של שרון בדבר המטרות שיש להשיג במבצע צבאי בלבנון. כך למשל הן הוצגו לממשלה בדצמבר 1981, והוא התכוון שהממשלה תסמיך אותו ואת שר הביטחון לצאת למבצע במועד המתאים, אולם רק בשל עמדותיהם של כמה שרים נמנע מלהציג את העניין להחלטה. הוא סמך את ידיו על המלצות שר הביטחון טרם המלחמה ובמהלכה. עם זאת, ביום פרוץ המלחמה שוחח טלפונית עם רעייתו עליזה ועם מזכירו יחיאל קדישאי ואמר להם כי "מחר

סוף המפעל". אף כי בישיבה שבה הוחלט לצאת למבצע אמר כי הממשלה תתכנס אם יהיה צורך לחרוג מטווח 40 הק"מ שאותו הדגישו שר הביטחון והרמטכ"ל בהצגתם, וכי דבר לא יתגלגל מעצמו, נראה שסבר כי אכן הכוונה היא למבצע לטווח זה, שיסתיים בתוך 24-48 שעות, כלומר בלא התנגשות עם כוחות סוריים.

בסופו של דבר, ישראל נמנעה מלפעול באופן שיפגע באינטרסים הסוריים הנוגעים ללבנון כל עוד סברה כי נוכחותם של הכוחות הסוריים בלבנון אינה מאיימת על ביטחונה. כמו במקרה של המעורבות הסובייטית במצרים בתקופת מלחמת ההתשה היא פעלה תוך התחשבות באינטרסים הסוריים, אך כאשר נראה היה שפעילותם או נוכחותם של כוחות סובייטיים באזורים מסוימים במצרים ושל כוחות סוריים באזורים מסוימים בלבנון פוגעים באינטרסים שלה היא ראתה לנכון לפגוע בהם. במקרה המצרי-סובייטי היה מדובר בעימות עם מעצמה, במקרה הלבנוני-סורי - עם מדינה מזרח תיכונית. בשני המקרים לא חששו ההנהגות הביטחוניות-מדיניות של ישראל להתעמת עם הגורם שממול.³³

33 מעניין להשוות את ההתחשבות של ישראל באינטרסים של מדינה שלישית באשר לפעולותיה אל מול אויב כאשר מדובר באינטרסים המדיניים של המדינה השלישית, שכוחותיה **אינם נוכחים** במדינת היעד. פעולה בניגוד לאינטרסים שלה לא תגרור **עימות פיזי** בין כוחות ישראליים לכוחות של אותה מדינה, אך היא עלולה לפגוע בישראל בשל תלותה באותה מדינה בתחומים שונים, כגון תמיכה מדינית, תמיכה כלכלית והספקת נשק. זה המצב באשר לארצות הברית. במקרים שזו הבהירה לישראל שפעילות מסוימת שלה כלפי גורם ערבי מנוגדת לאינטרסים שלה נמנעה לרוב ישראל לפעול כך, אולם כאשר היה מדובר באינטרס שנראה לה חיוני פעלה גם בניגוד לאינטרס האמריקני. על כך ראו בספר: שמעון גולן, **שיקולים והחלטות בפיקוד העליון - שיקולים ותהליכים בקבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית במלחמות ישראל, 1967-2006**, צה"ל - המחלקה להיסטוריה, מודן ומשרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2022, עמ' 226-250.